

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Dr. Borbás Beatrix

Fejezetek a bírósági jogkörben okozott kárért való felelősség köréből a magyar és az európai szabályozás tükrében – különös tekintettel a tisztességes eljárás követelményére c. értekezés

Témavezető:

Dr.habil. Fábíán Adrián tanszékvezető egyetemi docens

**Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola**

Pécs, 2011.

I. Bevezetés

Dolgozatom alapjául szolgáló kutatás irányának és tárgykörének meghatározása során irányadó szempontot jelentett az, hogy a klasszikus magánjogi jelleggel bíró felelősségi jog területén belül a közhatalom kárfelelőssége - az állam vagy a képviselőjében eljáró szervek és személyek által okozott károkért való helytállás köre – olyan közjogi színezetű részterületnek tekinthető, ahol a magánjog a közjoggal határos.

A kutatások motivációját adó alap gondolat szerint azokban a kárfelelősségi jogviszonyokban, amelyekben a közhatalom közjogi státuszából cselekedve okoz a vele hierarchikus viszonyban lévő magánfélnek kárt, az egymással egyenrangú relációban álló felekre írt klasszikus magánjogi kárfelelősség szabályait – úgy vélem – indokolt közjogi szempontból vizsgálni.

A közhatalom roppant szervezetéből pedig az igazságszolgáltató hatalmi ág szervezetrendszerére számos megkülönböztető ismerv mentén, de leginkább mégis talán alkotmányos jogállásából fakadóan tart számot kitüntetett figyelemre.

A rendes bíróságok az eléjük tárt jogviszonyt a jogvita végleges lezárásának igényével bírálják el, s jogerős döntésük ezt követően megkérdőjelezhetetlen. Talán ez az a jellemző, amely a jogállamiság és a jogbiztonság szempontjából leginkább érzékennyé teszi azt az esetkört, amelyben a bírói szervek rendeltetésükkel ellentétes módon jogellenes magatartást tanúsítva és felróhatóan okoznak kárt – hátuk mögött tudva az állami kényszerítés hatalmi struktúráját.

Amellett, hogy nyilvánvalóan egy sor károkozási forma esetében praktikus lehetetlen a károk teljes körű reparációja, arra feltétel nélkül törekedni kell – ez a probléma pedig természetesen csúcsosodik ki olyan részterületeken, ahol több jogi tény úgy mond „találkozása” – elégtelen szabályozás, határozatlan jogi fogalmak és ellentmondásos hazai és nemzetközi judikatúra – kíséri a megítélést.

Kutatásom fókuszába is egy ilyen többtényezős keresztmetszet került, ahol számba kell venni egyrészt a bírói hatalmi ág autonómiáját és alkotmányos jogállását, másrészt az ítélkező bíró függetlenségét, harmadrészt a kárfelelősségi premisszák terén mutatkozó

elméleti bizonytalanságokat, negyedrészt az olyan határozatlan jogi fogalmak körében megvalósult károkozó tevékenységeket, mint a tisztességtelen eljárás vagy a perek ésszerűtlenül hosszadalmas időtartama.

Amennyiben ezt a metszetet – mintegy ötödik nehezítő körülményként – tovább cizellálja az, hogy immateriális károkat kellene érvényesíteni, a reparáció megvalósulása végleg veszélybe kerül. Ez pedig teljesen ellentétes azzal – az értekezésben bemutatott – hazai és nemzetközi trenddel, amely szerint a reparatív célzat egyre inkább maga mögé utasítja a prevenció funkcióit, tendenciózusan az objektivizálódás felé tolván ezzel a kárfelelősségi alakzatokat.

II. A kutatási feladat körülhatárolása, az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei

A kárfelelősség tisztán magánjogi vonatkozásai a közhatalom ténykedéseit illetően szükségszerűen kapcsolódnak össze a hatalom önmagáról és önmaga korlátozásáról – továbbmenve pedig önnön számonkérhetőségéről – vallott jogfilozófiájával, kiegészülve ezenkívül még azzal, hogy az ezen jogi territóriumokat szabályozó normákat is maga az állam állítja fel – ezúttal saját maga számára is; mégis alapvetően befolyásolva a magánfelek jogosítványait.

Mindezeknél fogva alapgondolata a dolgozatnak, hogy a magánjogi kárfelelősség témája a közhatalom körében számos indokból fakadóan nem dolgozható fel közjogi – azon belül pedig elsősorban alkotmányjogi – vonatkozások szerepeltetése nélkül; hiszen a közhatalmi berendezkedés, a hatalom alkotmányos korlátai, a hatalom önkorlátozása vagy az ezen tárgykörökre vonatkozó teóriákat és szabályozási sémákat moderáló alkotmányos alapelvek szükségszerűen alkotmányossági-alkotmányjogi területekre vezetnek el.

Munkám során többek között arra kerestem a választ, hogy mi az oka a közhatalom szervei – elsősorban a bíróságok – ellen indított kártérítési jogi gyakorlatban a kárigények jogi megalapozottságát megállapító ítéletek alacsony számának.

Terveim között szerepelt az, hogy a közjogi szemlélet szükségességének bizonyításához a közjogi oldalról elsősorban – a jogalkotás monopóliuma révén – önkéntes állami felelősségvállalás kérdését vizsgálom, s ezen belül a felróhatósági alapon álló felelősség objektivizálódásának tendenciáit és annak magyarázatát térképezem fel, magánjogi szempontból pedig elsősorban a felelősségvállalás kereteit, a felelősségi premisszákat veszem górcső alá. Miután a vizsgálatokat elvégeztem, bizonyosságom egyre nőtt afelől, hogy minden közhatalmat gyakorló személy vagy szervezet által okozott károk vonatkozásában érvényesülnie szükséges, de az igazságszolgáltatással hivatalból foglalkozó bírák károkozásai esetében különösen érvényesülnie kell annak a tételnek, miszerint ezen kárviszonyokat nem lehet azonos alapokon megítélni azon relációkkal, amelyekben pusztán magánfelek szerepelnek, de nem lehet egy hatalmas szervezet alkalmazottait sem a magánfelekkel egy sorban felelőssé tenni. Ugyanakkor modern jogállami keretek között a számonkérhetőség elvi lehetőségének el nem ismerése elképzelhetetlen.

A bíróságok felelősségre vonásának jogi kereteiről való gondolkodást illetően elsősorban annak alkotmányos jogállása, a közhatalmi berendezkedésben elfoglalt helye és autonóm jogállami szerepe vezetett tekintve, hogy az igazságszolgáltató szervek egyfelől annak súlya, hogy a felek számára már megoldhatatlan jogvitákat a véglegesség igényével bírálja el, így döntései megkérdőjelezhetetlenek, másfelől pedig ez a hatalmas felelősséggel és a magánfelek jogviszonyaiba markáns intervenciót megvalósító tevékenység amennyiben jogellenessé fajul, úgy ismét csak a jogállami érdekek mentén van kiemelkedő szerepe a közhatalommal felruházott és az állami kikényszeríthetőség tényét maga mögött tudó igazságszolgáltató szervek károkozásainak.

Úgy vélem, hogy e körben a tisztességes eljáráshoz való jog és a perek ésszerű időtartamon belül való befejezéséhez való jog megsértésével okozott károk abból az okból emelkednek ki leginkább a kárfelelősségi jogalapok közül, hogy a perek elhúzódása a végrehajthatatlanság veszélyével fenyegetve egyenesen az igazságszolgáltatás hatékonyságát kérdőjelezi meg – a gyakorlat oldaláról. Emellett ezen alapjogok megsértése kapcsán túlnyomórészt nemvagyoni károk keletkeznek, amelyek érvényesítése már önmagában is problematikus.

Mindezek mellett úgy gondolom, hogy a gyakorlat a kártérítés reparációs funkcióját legkevésbé ott biztosítja, ahol az említett közjogi státuszból fakadó jogállami igények, a közhatalom immunitási tünetei, egyes határozatlan jogi fogalmak és az inkonzisztens vagy kiforratlan joggyakorlat találkoznak.

A bíróságok által okozott károkról rendelkező hatályos magyar szabályozás és a joggyakorlat bármely részletező bemutatása sem lehet teljes az európai jogi összefüggések elemzése nélkül – ezért is tér ki az értekezés arányaiban jelentős terjedelemben az európai szabályozások és azok alkalmazási gyakorlatának ismertetésére és azok értékelésére. Témám szempontjából e körben kiemelkedő jelentőségűek azok az alapjogok, ehelyütt közelebbről igazságszolgáltatási alapvető jogokként definiált jogtételek, amelyek megsértése okán egyre gyakrabban merül fel a bíróságok kárfelelősségének a kérdése. Tekintettel arra, hogy a múlt század közepétől a történelem eseményeinek fényében mind az Európa Tanácsnak, mind az Európai Közösségeknek kiemelt témája volt egyfelől az alapjogvédelem, másfelől az állami kárfelelősség. A két területnek pedig különös metszetét adják az igazságszolgáltatási alapjogok megsértéséért viselendő állami kárfelelősség kérdései.

A szabályozás jövőbeli kívánatos iránya nem térképezhető fel a megjelölt témában a tisztességes és ésszerűségi kritériumok definiálása nélkül, amelyre a vonatkozó nemzetközi joggyakorlat alapján jelen munka szintén kísérletet tesz. A hazai szabályozás várható tendenciáit tekintve pedig természetesen nem hagyható figyelmen kívül a ma már több mint egy évtizedes polgári jogi kodifikációs folyamat, amely reményeink szerint helyes irányba tereli a hatályos szabályozást, és megszünteti annak túl régóta fennálló anomáliáit.

Kutatási feladatomban a téma hazai és nemzetközi vonatkozásait vizsgálva leginkább a közhatalom számonkérhetőségének jogi és jogon kívüli korlátainak feltérképezését tekintettem a kárfelelősség területén, hiszen ezen sajátosságok összegzésével, az írott jog szabályozási tendenciái és a jogalkalmazási trendek felvázolásával szintetizálhatók azok a tételek, amelyek alappal kínálhatnak indokolt felvetéseket a jövő szabályozásának.

E körben különösen magyarázatot kerestem arra, mi az oka annak, hogy a közhatalom kárfelelőssége vonatkozásában sokáig egyeduralkodó immunitási tanok feloldódását követően napjainkban is nehézkes a károkozó közhatalom jogi és anyagi felelősségre vonása – ez pedig különösen áll az igazságszolgáltató hatalmi ág közhatalmi szervezeteire. A dolgozatban célul tűztem ki a kárfelelősség érvényesítési nehézségeinek felszámolását célzó tényezők feltárását.

A tárgykör elméleti megalapozásaképpen a magyar, a nemzetközi és az európai szakirodalom és a tételes jog feldolgozása, valamint annak a joggyakorlattal való összevetése történt meg. Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács vezetőségének támogatásával empirikus kutatás folyt, amelynek keretében több ízben került sor a bíróságok kárfelelőssége tárgykörében kérdőívek kiküldésére a hazai bírói karnak. A kutatás eredményei a jelen értekezés mellékleteként összefoglalva lelhetőek fel.

III. A tudományos eredmények rövid összefoglalása

I./ Állítjuk, miszerint sem az absztrakt közhatalomnak, sem az állami gépezet bármely konkrét szervének - amely a közhatalom legitimációja alapján jár el -, az általa okozott károkért való vagyoni helytállási kérdéseit nem célravezető pusztán magánjogi szempontú vizsgálódás tárgyává tenni, de szükséges annak közjogias szemléletű értékelése is.

A közjogi szempontú vizsgálat azért szükséges, mert a magánjogi megközelítésben a polgári jog tipikus szereplői a jogegyenlőség talaján néznek szembe egymással, ilyen értelemben azonos eszköztárral rendelkezve a szemben álló érdekeik védelméért vívott harcban; ezzel ellentétben az államhatalom – vagy annak szerve – a magánfelekkel közhatalmi státuszából adódóan nem azonos pozícionáltság alapján szerepel a közjogi jogviszonyban; maga mögött tudva az állami kikényszeríthetőség jelentős tényezőjét. Amennyiben pedig a korántsem egyenlő fegyverzettel bíró felek jogviszonyában az állam hatalmasságként eljárva a védekezésében korlátozott magánfélnek kárt okoz, úgy minden jogállamnak alapvető feladata, hogy ennek megtérítését a reparációs célszabályok elsődleges szem előtt tartásával és az állam költségviselési- és fizetési kapacitási szempontjainak hátrahagyásával biztosítsa. Ezért is szükséges a közhatalom károkozásainak vizsgálatánál az állami immunitás történelmi oldódása folyamatának ismerete, a közhatalom definiálására tett kísérlet, és a közhatalom nevében eljáró szervek – adott esetben az igazságszolgáltatási hatalmi ág bíróságai – tevékenységi területeinek görcső alá vétele csakúgy, mint közhatalom gyakorlását megvalósító cselekedetek elemzése.

II./ A közjogi jogviszonyból következően a közhatalom és a nevében eljárók károkozásaiért való helytállás elsődleges jogpolitikai célját illetően álláspontunk szerint szükségszerűen megfordul az Eörsi-féle sorrend,¹ és amit ott a célszabályok tekintetében biztonságnak, biztonságérzetnek titulált a szerző – amit a mai modern értelemben talán inkább jogállamisági, jogbiztonsági követelményeknek neveznénk -, előre tör. Noha Eörsi szerint a biztonság a polgári jogi felelősségnek fő funkciója nem lehet, hiszen érvényesülése alapján alá van rendelve a prevenciónak, mi azt állítjuk, hogy a közhatalom közjogi státuszában, az alanyokkal közjogi, hierarchiát magában hordozó jogviszonyban állók károkozása esetén a jog szerepe módosul – a mellérendelt alanyok közötti károkozások esetén első helyen álló

¹ Eörsi szerint a polgári jogi felelősség három funkciója - a megelőzés-nevelés, a biztonság és a reparáció - közül elsődleges cél a prevenció, amely nélkül akár felelősségről sem beszélhetünk, a reparációs funkció pedig voltaképpen idegen test, amelynek érvényesülése eredményeképpen a polgári jogi felelősség „két legyet üt egy csapásra”, bár Eörsi is megállapítja, hogy a jogfejlődés iránya a reparációs cél tényerése felé mutat.

megelőző és nevelő funkció hátr lép és átadja helyét a reparáció által keltett jogbiztonságnak, amely immár a közhatalommal szemben megerősített és hangsúlyozott és pozitíve kodifikált módon kell, hogy megillessen a jogállamban élő polgárt.

A közhatalom károkozásai okán előterjesztett jogi igényérvényesítés gyakorlatát vizsgálva azonban arra jutottunk, hogy a joggyakorlatban máig markánsan jelentkeznek a közhatalom szerveinek felelőssége vonatkozásában az abszolút immunitás feloldódását követően is fennmaradt közjogi immunitási tünetek – szinte minden területen, de jelentősen a jogalkalmazó szervek vonatkozásában is. Mindez pedig teljesen ellentétes azon, az értekezésben bemutatott nemzetközi trenddel, mely szerint a reparatív célzat egyre inkább maga mögé utasítja a prevenció funkciókat, ezzel a kárfelelősségi alakzatokat tendenciózusan az objektivizálódás felé tolván.

Saját felelőssége határainak kijelölése során minden állam szembekerül tehát azzal a jogpolitikai kérdéssel, amely a polgári jogi kodifikáció okán hazánk jogtudósait is egyre inkább foglalkoztatja, nevezetesen azzal, hogy teret adjon-e a felróható alapokon álló kárfelelősség jogbiztonság-indukálta objektivizálódásának – avagy elégedjen-e meg az állandósult bírói joggyakorlat törvényi rangra emelésével, amely alapvetően egy korlátozott, funkcionális közjogi immunitást tükröz.

Amellett, hogy a jogirodalomban szokásos a polgári jogi felelősséget vétkességi alapú és objektíve fennálló felelősségre osztani, ezzel szemben a magunk részéről azzal a felfogással értünk egyet, amely a felróhatósági alapú felelősség alapvető deklaráció mellett az objektívnek nevezett felelősségi alakzatot az elvárhatósági skála egyik végpontjának tekinti.

Úgy véljük, hogy a Ptk. olyan rendszert állít fel, amelyben a felróhatósági alapú felelősség az az alapvetés, amelytől inkább szigorúbb, mint enyhébb eltéréseket engedhet meg maga a törvény. Mindezzel kapcsolatban az igazságszolgáltató szervek szempontjából természetesen a közhatalmi szervek jogalkalmazással okozott károkozásaiért való felelősséget állítottuk vizsgálódásunk fókuszába, amellyel kapcsolatban a magunk részéről nem tartjuk elegendőnek a közhatalom aktusai vonatkozásában az általános elvárhatósági követelmények támasztását, és még kevésbé a jogalkalmazással okozott kárfelelősség terén az ítélezési gyakorlat immunitás felé mutató irányultságát, vagy annak tervezett törvényi rögzítését.

III./ A közhatalmi kárfelelősség előfeltételeiként érvényesített jogi premisszák szemszögéből vizsgált közhatalmi károkozás számos kérdést vet fel, és ezek a kétségek nem csak a bírói szervek, de minden, a közhatalom képviselőjében eljáró és a közhatalommal élő személy, illetve szerv vonatkozásában messzemenő következtetésekhez vezetnek.

A jogellenes magatartást illetően – tekintettel arra, hogy a polgári jog szabályozási technikája szerint nem állítja fel a szankcionálandó jogellenes magatartások katalógusát -, a károkozó magatartás jogellenességét a *neminem laedere* elvének alapul vételével közelítettük a magunk részéről,² – még ha a bírói gyakorlat azt nem is vette át következetesen, és sokszor tapasztalható, hogy megköveteli a kárfelelősség feltételeként igazolandó jogellenességhez a magatartás által megsértett pozitív jogi szabály megjelölését. E körben – amellet, hogy megkíséreltük bizonyos dogmatikai-terminológiai bizonytalanságok tisztázását a jogellenesség-vétkesség-felróhatóság fogalmi triászán – törekedtünk a közhatalom nevében eljáró bíróságok tipikus jogellenes károkozó magatartásainak vizsgálatára. Így került a látótérbe az egyedi aktusokkal okozott károk közül a jogalkalmazási-jogértelmezési tévedések köre, a téves bírói mérlegelés megítélése, és ezekkel kapcsolatban a jogsértés súlyosságának, mint követelménynek mibenléte., amely elvi tételeknek az ítélkezési gyakorlattal való összevetését követően ugyancsak arra az álláspontra jutottunk, miszerint a jogértelmezési tévedések enyhe megítélése a bírósági ítélkezésnek a hivatásos bírói kar professzionalitásából és utasíthatatlanságából fakadó fokozott elvárhatósága mentén a legkevésbé indokolható.

A kár bekövetkeztének, mint a kárfelelősség előfeltételének és az abból fakadó kártérítésnek talán legkényesebb pontja a kártérítés korlátozhatóságának kérdése, amelyre más és más megoldásokat alkalmaznak egyes jogrendszerek, és amelyek közül az egyik lehetőség az előreláthatósági korlát bevezetése. Az új Polgári Törvénykönyv – amellet, hogy megtartaná a méltányossági korlátozás lehetőségét - az alapvetően a kockázat-megosztási szempontokat érvényesítő kontraktuális felelősség körében ugyan általános elvé teszi az előreláthatóság követelményét³, a deliktuális jogban már vitatható a kártérítési kötelezettség szűkítése az előrelátható károk körére. Ebben a tekintetben – leginkább a jogviszony abszolút szerkezetére való figyelemmel - a magunk részéről nem értünk egyet az új Ptk. vonatkozó

² Olyan elvi alapokon tehát, amelyen alapszik a hatályos polgári jogi szabályozás, és amelyet *expressis verbis* rögzíteni tervez az új Ptk.; miszerint minden károkozás tilos, amelyet jogszabály nem enged meg, érvényesül tehát a károkozás általános tilalma.

³ Azzal tehát, hogy a szerződésszegésből eredő károk körében a felelősség alóli mentesüléshez külső elháríthatatlan és előreláthatatlan ok szükségeltetik.

rendelkezésével, de sokkal inkább egy olyan megszorító szabályozási koncepcióval,⁴ amely szerint a szándékos és súlyosan gondatlan károkozások esetében az előreláthatóság hiánya nem vezetne mentesüléshez.

Az előreláthatósági gondolatkör pedig átvezet a kauzalitás premisszája felé, amelynek vizsgálata során az elméletek sokszínűségéből és az állandósult joggyakorlat hiányából fakadó bizonytalanságok sorával találkozhatunk. Az elméleteket – a feltételek egyenértékűségének elvét, a különböző okkiválasztó elméleteket vagy a jogi okozatosság elvét – sorra véve arra jutottunk, miszerint a magyar bírói gyakorlat alapvetően egy rendkívül rugalmas, a bíró számára hatalmas mozgásteret biztosító, de leginkább mégiscsak az angolszász terminológiának az ok közvetlenségét és előreláthatóságát a számítások középpontjába állító talaján áll – teszi mindezt minden elvi alap és gyakorlati bázis nélkül, amely hiány pótlása szükségszerű, és a polgári jogi kódex rekodifikálása okán talán időszerű is.

Az elvárható gondosság gondolata – akár az előreláthatósági kritériumra, akár bármely magatartásra vonatkozóan vesszük számításba, előrevetíti az utolsó felelősségi premissza körvonalait: a felróhatósági feltételét. Álláspontom szerint a premisszák közül a felróhatóság érdemel kitüntetett figyelmet a bíróságok által okozott károk körében – ahogy ez a dolgozat fejezeteinek struktúrájában is tükröződik. Ez az az előfeltétel ugyanis, amely a legnehezebben értelmezhető a közhatalmi – ezen belül pedig a bírósági - károkozások körében. A problematika kezdődik azzal, hogy közhatalmi károkozások területén a felróhatóság egyik legnagyobb értékéből, az adott helyzetre alkalmazott egyedi elbírálás lehetőségéből farag jogbiztonság szempontjából hátrányt – itt sérülhet ugyanis leginkább a reparációs funkció, amelyet a közjogi státuszú károkozótól bármely jogállamban méltán várhat el a magánfél – de korántsem fejeződik be a közhatalom nevében eljáró szervek, esetlegesen egyes testületi szervek döntéshozatala esetén a felróhatóság értékelésének nehézségeivel.

A jogalkotó azzal, hogy a magyar kárfelelősségi jog exculpatiós bizonyítási rendszerében a mentesülés feltételeként az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsítását követeli meg, Eörsi Gyula szavaival élve a polgári jogban akként érvényesíti a felróhatóság vélelmét, miképpen az ártatlanság vélelmét a büntetőjogban. Amellett tehát, hogy a polgári jogban – és nem kizárólag a deliktuális jogban – a felróhatósághoz kötött

⁴ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Complex, Budapest, 2008., 1121-1122.

felelősség elve alapelveként érvényesül, az elvárhatóságnak már önmagában is megfigyelhető valamiféle differenciálódása – hiszen mást vár el a társadalom egy más életkorú, fizikumú, képzettségű személytől adott helyzetben „általában”. Témám vonatkozásában azonban leginkább az a kérdés, hogy a boncolgatott alkotmányjogi megközelítések fényénél mit vár el a társadalom egy közhatalommal felruházott szervtől, pontosabban: megvalósul-e ebben a vonatkozásban a kiemelt közjogi státuszból eredő fokozott elvárhatóság vagy sem – és alkotmányos megközelítésből szemlélve: elegendő-e a mai jogállami viszonyok között az általános elvárhatóság mércéje szerint elbírálni a közhatalom cselekedeteit?

A bírósági jogkörben okozott kárért való felelősség az eljáró bíró személyes felróhatóságától elmozdulni látszik a szervi felróhatóság irányába, a magyar gyakorlat is áttért az alkalmazotti felelősségről magának a közhatalommal felruházott szerv felróhatóságának értékelésére,⁵ azaz a kárfelelősség szempontjából az a releváns, hogy a bíróság úgy járt-e el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható volt, vagy sem. A bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség – és ugyanúgy a közhatalmi kárfelelősség is - ekképpen emelkedik ki az alkalmazotti felelősség köréből.

A polgári perrendtartás által a tisztességes eljáráshoz való jog, illetve a perek ésszerű időtartamon belül történő befejezéséhez való jog megsértése esetére – alapjogi sérelemre hivatkozással – a bíróság felelősségét köti ki az eljáró bíró felróhatóságától függetlenül; ezzel is kifejezve a személyi és a szervi felróhatóság szétválasztását. Ebben a tendenciában a jogtörténeti kitekintés során bemutatottak alapján a korábbi felfogással – amely egyenesen a kárfelelősség előfeltételévé tette az eljáró személy fegyelmi vagy büntetőjogi felelősségre vonását – homlokegyenest ellentétes folyamatot láthatunk. Úgy véljük, ez a bizonytalan lépés a jogalkotó részéről a bíróságok kárfelelősségének objektivizálódása felé a fentiekben kifejtettek alapján üdvözölhető.

Az objektivizálódás felé történő elmozdulást azért tartjuk megfelelő iránynak, mert alapvetően a magunk részéről úgy véljük, hogy a hivatalos minőségben történő cselekvés alkotmányosan egy magasabb elvárhatóságot indukálna a felróhatósági kritériumot illetően, s ezen a ponton a szigorúbb elvárhatóság esetleges kikötése egy irányba mutat az előző pontban hivatkozottak szerinti felelősségi alakzatok szigorodásával, a szubjektív vétkesség felől az egyre objektivizálódó felróhatóság felé mutató trendekkel. Hazánk új polgári jogi kódexe

⁵ Uttó György: Felelősség a közhatalom gyakorlása során okozott kárért és sérelemért, *Bírák Lapja*, 2007. 2. sz. 18.

egyres területeken⁶ már áttörni készül az alkalmazotti felelősség egyes esetei vonatkozásában az általános felelősségi felelősség elvét -, azonban a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség kérdését a felelősség szempontjából érintetlenül hagyja. Ennek ellenére álláspontom szerint az elvárhatósági skálán egy magasabb fokozatba lépés az igazságszolgáltatást végzők részéről már jogállami kérdés.

IV./ A gazdasági és politikai környezet megváltozása folytán, a jogállami követelmények kiteljesedésére vezető úton álláspontunk szerint egyre nehezebben képzelhető el a bírói hatalom számonkérhetőségi kritériumrendszer és sztrikt felelősségi rend nélkül, és amely feltétel ellen egyre gyakrabban tűnik elő hivatkozási alapként a bírói függetlenség elve.

A magunk részéről a felelősségi tézisek ellenpólusaként hangoztatott bírói függetlenséggel kapcsolatban azonban állítjuk, hogy az nem hívható segítségül a számonkérhetőség ellenében minden korlát nélkül. A jogállamban egyetlen hatalmi szervezet – mármint egyetlen, az alapvetően az államalkotó néptől eredeztethető közhatalmat gyakorló szervezet – sem létezhet valamiféle kontroll nélkül; mint ahogy az a bírói hatalmi ág tekintetében sincs, és nem is lehet így, ha abból indulunk ki, hogy a közhatalmi gépezetnek az állampolgárok érdekeinek megfelelő működését ellenőrizni szükséges.

V./ A bíróság az ítélezési tevékenységen keresztül az adott állam közhatalmi berendezkedésébe illeszkedve, azonban azon belül államhatalomként elkülönülve, de végső soron közhatalmat gyakorol. A közhatalom-gyakorlásnak pedig nem csak mindig demokratikus legitimitáció talaján kell állnia, de az államnak további ellensúlyok beépítésével – amelynek a vagyoni károkozások esetén akár a kárfelelősséget is tekinthetjük -, kell megvédelmeznie önmagától polgárait a felettes, engedelmességet követelő és adott esetben kényszerítő közhatalom jogsértő aktusai ellenében. Amennyiben tehát e körben elsődleges jogpolitikai célnak azt tekintjük, miszerint a károsultat olyan helyzetbe hozza a kártérítés, mintha őt semminemű hátrány nem érte volna, könnyen utolérhetjük mai szabályozásunk hiányosságait és önellentmondásait – különösen, ha a sok esetben szűkszavú törvényi szabályozás fényénél a judikatúra által követett irányvonalakat is számba vesszük. Álláspontunk szerint a kártérítés jogpolitikai célját illetően a reparációs célzat a prevenció funkció kárára szükségszerűen előre tör, de előkelő helyre kerül az Eörsi Gyula által

⁶ Az új Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseiben megtalálható az alkalmazotti felelősség áttörése – amelynek egy speciális alakzataként értékelték hosszú ideig az államigazgatási kárfelelősséget a jogtudomány művelői és amelynek áttörését prognosztizálja az új polgári jogi kódex - például a gazdasági társaságok vezető tisztségviselőinél. Bővebben lásd: Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Complex, Bp, 2008, 1136.

biztonságnak, biztonságérzetnek titulált funkció is, amelyet mai értelemben talán inkább jogállami, jogbiztonsági követelménynek neveznénk.

A bíróságok felelősségének törvényi szabályozása azt gondolom, akkor szolgálja megfelelően mind a károsulti, mind a károkozói érdekeket, amennyiben kellően részletes és iránymutató tartalommal bír. A jogi szabályozást illető gondolataink alapvetően abból indulnak ki, hogy a magánjogi struktúrában megfelelően működő deliktuális szabályozás a közjogi jogviszonyokban további garanciális szabályok rögzítését követelik meg.

A hatályos polgári jogi szabályozás szerint a közigazgatási jogkörben okozott károk és bírósági jogkörben okozott károk azonos megítélés alá esnek azzal, hogy egy utaló jogszabállyal a jogalkotó a közigazgatási szervek felelősségi szabályait rendeli alkalmazni a bíróságok felelőssége vonatkozásában is, amely szabályozási technikát több szempontból is problémásnak tekintünk az alábbiak szerint.

A kelseni filozófia szerint a közigazgatási és az igazságszolgáltatási tevékenységet funkcionális értelemben nem sok választja el egymástól; s a két tevékenységi formát – amennyiben azok célzatát vagy jogvédelmi értékét⁷ tekintjük – hasonló módon értelmezett jogszolgáltatásnak minősíthetjük, amennyiben a jogalkalmazást a törvények és más jogi szabályok, mint absztrakt elemek individualizálásaként, konkretizálásaként definiáltuk.

A magunk részéről azonban úgy véljük, a fenti teóriák megszületése óta eltelt időben – különösen az alapjogvédelem, és vele együtt az igazságszolgáltatási alapjogok múlt század közepétől fogva látott térhódítása folytán - az államigazgatás és az igazságszolgáltatás lényeges elemeiben egyre mélyebb különbözőségeket mutat. Ezért egyetértünk azon nézetet vallókkal, akik bizonyos alkotmányjogi megközelítésekből kiindulva az igazságszolgáltatás és a jogszolgáltatás differenciáltabb kezelése mellett törnek lándzsát, az igazságszolgáltatást egy speciális jogalkalmazásként definiálva, amelyek *differentia specifica-it* elsősorban a bíróságok tevékenysége során a bírói hatalom autonomitása, a bíró személyes függetlensége,

⁷ Ismertetett nézete ellenére Hans Kelsen sem mutat ki teljes azonosságot - elmélete szerint ugyanis az igazságszolgáltatásban az állami akarat mindig csak közvetett módon fejeződhet ki, így az kizárólag a közvetett igazgatással mutathat rokonságot. Ezen túl a jogvédelem szempontjából sem lát jelentős különbözőséget a két alrendszer által nyújtottak között, azonban a meglévő differenciák okát ő maga sokkal inkább a történelmi hagyományokkal, semmint a funkcionalitással magyarázza – miszerint a bírák függetlenségüknél fogva más helyzetűek a közigazgatási dolgozóknál, ahol a függetlenség többnyire hiányzik.

de leginkább az igazságszolgáltatási tevékenységben maradéktalanul érvényesülő garanciális alkotmányos alapelvek adják.⁸

Amellett tehát, hogy a két szervezetrendszer az állam közhatalmi berendezkedésben elfoglalt alkotmányos jogállását tekintve is, döntéshozatali mechanizmusaira vonatkozó szabályaiban is, de döntéshozói személyi állományát illetően ugyancsak nyilvánvalóan különbözik, ezen eltérések a kárfelelősség területein is szükségszerűen kellene lenyomatot képeznie. Úgy véljük, hogy míg a hatalmi ágak önállóságával és függetlenségével összefüggésben a bírói felelősséget lehetséges önmagában szemlélni, addig az államigazgatási szervek felelősségét illetően az e körben részletes vizsgálatokat folytató Szamel Lajos is úgy látta, szorosán adódik hozzá az irányításukat vagy felügyeletüket végző szervekkel való viszonyuk,⁹ ugyanis ezek a hierarchiában alattuk elhelyezkedő szerv döntését alapvetően befolyásolhatják.

Részben – ámde hangsúlyozottan nem kizárólag - ebből is fakadóan a bírói hatalmi ág jogalkalmazását mára garanciális rendelkezések sokasága öleli körbe, amelyek a közigazgatási döntéshozataltól végletesen elhatárolják. Ezek egyrészt olyan anyagi jogi intézmények, mint a személyes és szervezeti függetlenséget, az igazságszolgáltatásnak a bírói monopóliumát, vagy a bírói rendszer egységességét biztosító szabályok, másrészt olyan eljárási alapelvek, amelyek közül a társasbíráskodás elve, a nyilvános tárgyalás elve és a védelemhez való jog is kiemelkedő szerephez jut. Talán ezért is lenne kedvünk vitába szállni Beck Salamon azon gondolatával, amely szerint – tekintve, hogy állítása szerint államigazgatás vezető szempontja a célszerűség, amivel vele jár az életviszonyokba való belenyúlás, a működés erősebben konstitutív jellegével, míg az igazságszolgáltatás terén szemben az államigazgatás kreatív tevékenységével dominál a deklaratív tevékenység – amellett, hogy mindkét területen érvényesül a törvények uralma, az államigazgatás számára a törvény nagyobb mozgási szabadságot engedélyez, míg az igazságszolgáltatásnál ez a mozgási szabadság jóval kisebb, erősebben van kötve a törvény által szorosabban kirajzolt úthoz.¹⁰

E körben a magunk részéről sokkal kívánatosabbnak tartjuk – nem csak a felvázolt alkotmányos alapelvek fényében, de az igazságszolgáltatás elé kerülő ügyek sokfélesége, az

⁸ Petrétei József: Jogszolgáltatás versus igazságszolgáltatás, In: Jog – értékek – erkölcs, Emberi Jogok Magyar Központi Közalapítvány, Bp., 2006, 32. és 34.

⁹ Szamel Lajos: Az államigazgatás felelősségi rendszere, KJK., Bp., 1986, 270.

¹⁰ Beck Salamon: Államigazgatás és igazságszolgáltatás, Jogtudományi Közlöny, 1958. 13. évf. 1-2.sz., 20-24.

élethelyzetek jogi elbírálásának nehézségei és az igazságszolgáltatás nevében eljárók szakmaisága okán is – azt, hogy az igazságszolgáltatás szabadsága nagyobb legyen a közigazgatási jogalkalmazásénál, sőt felül is kerekedjen azon – ahogy ezt megteremti a szabályozás az államigazgatás döntése feletti törvényességi kontrollal.

Nem kizárólag a két döntéshozási mechanizmus egyes elemei vonatkozásában léteznek azonban ezek a különbözőségek, de a két fórum eszköztárát, eljárását és döntéseinek joghatását illetően is számos differencia kerülhet látóterünkbe. Mindebből fakadóan tehát megkérdőjeleződni látjuk a magyar jogrendben immáron fél évszázada fennálló konstrukció létjogosultságát. A bíróságok károkozásainak a közigazgatási kárfelelősség speciális alakzataként való kezelése tehát álláspontunk szerint vitathatóvá válhat, különösen, ha a bírósági kárfelelősségi jogalapok változatos formuláira tekintünk – e körben ugyanis a polgári perrendtartás és a büntetőeljárás kódex is teremt további különbözőségeket egyfelől a tisztességes eljáráshoz és az ésszerű időtartamú perekhez való jog megsértése, másfelől a kártalanítási jogalapok vonatkozásában.

Mindezekre való figyelemmel szabályozási javaslataim között megtalálható olyan elképzelés is, amely szakít a Ptk. utaló rendelkezéssel történő szabályozási koncepcióval, miszerint a bírósági jogkörben okozott károkat az államigazgatási jogkörben okozott kártételek elbírálására vonatkozó szabályok szerint kell megítélni. Ennél továbbmenve, alapvetően azt gondoljuk, hogy szükség mutatkozik egy, a hivatásos bírák személyes és a rendes bíróságok szervei felelősségi tényállásainak egységes rendezését megvalósító szabályozás megalkotására, akár önálló törvény formájában, akár a bírák jogállásáról szóló törvény keretei közt – különös tekintettel arra, hogy az új Alaptörvény a hatóságok feladatik során okozott károkért való felelősséget alapjogi szintre emeli; ezzel mintegy újabb jogalkotási feladatot indukálva. Az egységes kódexben sor kerülhetne a bírák büntetőjogi felelősségének – amely a hivatalos személyi minőség és a mentelmi jog intézménye miatt hordoz speciális jegyeket -, a fegyelmi felelősségnek – amely az etikai és szakmai követelmények szükségszerű határozatlansága okán és a bírói függetlenséggel szoros összefüggéseket mutató elmozdíthatatlanság miatt vet fel kérdéseket -, továbbá a kárfelelősségnek olyan egymást kiegészítő szabályozására, amely a párhuzamos szabályozás megszüntetésével a jogbiztonság felé mutatna.

Az egységes szabályozás alkotmányos szempontból rendkívüli előnyöket hordozna az önálló és önmagát kontrolláló igazságszolgáltató hatalmi ág felelősségét illetően, hiszen

„hatalmi ág-specifikusan” tudná meghatározni a személyi és szervei felelősség törvényi feltételeit. Álláspontunk szerint a bírói kárfelelősségről szóló egységes szabályozás lenne méltó törvényi rendezése az alkotmányos helyzetét és jogállását tekintve jogállami érdekek mentén szükségszerűen autonóm hatalmi ág felelősségi rendszerének. Ez megszüntetné a szórványos szabályozást, emellett pedig ez biztosítaná az egyes felelősségi típusok koherenciáját, amelyek így egymást kiegészítve képeznének szerves egységet. Végezetül pedig a kellően részletes szabályozás valósítaná meg a bírósági felelősségi rendszer valós szabályozási igényét a mai megoldással szemben, amely a felelősség határainak meghatározását illető jogpolitikai kérdések eldöntését fel nem vállalva, helytelenül testálja azt a bírói joggyakorlatra.

VI./ Mai polgári jogi szabályozásunk tehát a közigazgatási jogkörben okozott károkért való felelősségre vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni a bírósági jogkörben okozott károk tekintetében is. Ez egyfelől jelenti azt, hogy a bíróságok által okozott kárigények érvényesítésének is különös feltételét képezi a rendes jogorvoslatok kimerítésének kritériuma, másfelől pedig azt, hogy az ítélezési gyakorlatban – hasonlóan a közigazgatási jogkörben tanúsított magatartással okozott károk esetéhez – szűkítő értelmezésre adhat lehetőséget a bírósági jogkör fogalmának behatárolása.

A bírói joggyakorlat számos precedensben értelmezte az államigazgatási jogkör fogalmát – s alapvetően nem a szerv minősége, hanem a tevékenység jellege mentén határolta el az államigazgatási jogkörben tett cselekedeteket a nem államigazgatási jogkörben tanúsított hatósági magatartásoktól – azonban a bírósági jogkör meghatározására nem került sor ilyen pontossággal. Álláspontom szerint szükség lenne a kárfelelősség érvényesítésének biztosítása végett, továbbá kifejezetten mind a potenciális károkozó bíróságok, mind a károsulti oldalon álló peres felek érdekében, garanciális célzattal a bírósági jogkör törvényi szinten történő definiálására.

VII./ A közhatalom gyakorlása során okozható károk közül a jogalkotás immunitását leggyakrabban az állam belső szuverenitásával és a jogalkotási aktusok általános jellegéből adódó közvetett okozati összefüggés mentén indokolták,¹¹ azonban a jogalkalmazásért való kárfelelősség telepítéséről elmélkedve ezen érvek nem állnak meg tekintve, hogy az absztrakt szabály egyediesítésével éppen nem általános, hanem konkrét aktus születik meg.

¹¹ Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció, Bp., HVG-Orac, 2009, 661.

Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás – akár a közigazgatási jogalkalmazás, akár az ítélkezés – a *summa potestas* alapján illeti meg az eljáró szervet. Mindebből nemhogy a károkozás megtérítésének korlátozott volta, de – tekintve, hogy a károkozási tényállást ebben az esetben többsúlytal terhel meg a közhatalmi kényszer eleme – sokkal inkább a polgárt az állammal szemben, annak közjogi státuszából fakadóan a gyengébbik fél védelme, legalábbis garanciális jogosítványokkal történő körülölelése kell, hogy adódjék bármely jogállamban.

A jogalkotásért viselendő állami kárfelelősség az utóbbi évtizedekben a jogtudományt – és az uniós jogközelítés szükségessége okán a hazai jogtudósokat is - egyre többet foglalkoztatja. Az itt tárgyaltak több ponton is kapcsolódnak a témakörhöz – egyfelől a normatív általánosságot megfogalmazó jogalkotási aktusok a bírósági ítéletekhez hasonlóan konstitutív hatályú közhatalmi aktusoknak tekinthetők, másfelől éppen ebből fakadóan egyes esetekben a bírói jogalkalmazás túlterjeszkedve hatókörén *in praxi* a meglévő jogszabályok értelmezésével új jogokat és kötelezettségeket teremthet, ergo végső soron új szabályokat hozhat létre a jogviszonyok vonatkozásában, amely tevékenységet érdemben már közeli rokonságban állónak tekinthetünk a jogalkotással.

Mindezen fejtegetéseink természetesen nem vezethetnek olyan szabályozási javaslatokhoz, amely a jogalkotásért és a jogalkalmazásért való állami kárfelelősséget azonos módon kezeli. Mégis fontos szempontot adhat a fenti összefüggés két kapcsolódási pont vonatkozásában: egyrészt az általános jogi norma tartalmilag egyedi határozatnak minősülése, másrészt az érthetetlen ítéletekért való felelősség körében. Az egyedi aktust takaró általános norma esetében egyetértünk azon szabályozási javaslattal, miszerint azokért a felelősséget a joggal való visszaélés általános tilalma mentén az államnak kell vállalnia a jogalkotásért való felelősség körében.¹² Ugyanakkor úgy véljük, hogy az egyes magánfelek jogviszonyaiba történő intervenció okán az egyedi határozatoknak is meg kell felelniük bizonyos jogbiztonság-indukálta követelményeknek, amelyek mentén a jogkereső állampolgár kalkulálhatja magatartásának következményeit. Ezért tartjuk fontosnak a konstitutív hatályú bírói ítéletek körében az Alkotmánybíróság állandósult gyakorlatában érvényesített felismerhető tartalom követelményét – amely ezt a kritériumot a jogbiztonság egyik fő

¹² Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Bp., Complex, 2008, 1139.

összetevőjének tekinti¹³ –, kiterjeszteni a jogalkotás közhatalmi aktusai mellett a bíróság közhatalmi aktusaira is – mind az ítélet rendelkező része, mind az indokolás tekintetében.

VIII./ A jogalkalmazással okozott károk köréből kiemelkedik – leginkább jogállami és államhatalmi súlyánál fogva – az igazságszolgáltatás területén eszkalálódó olyan kárviszonyok köre, amelyekben a károkozó státuszában a károsult magánfélnek jogellenesen vagyoni, illetve nem vagyoni hátrányt okozó, és egyben a magánfél konkrét, a kárviszony alapját képező jogvitájában döntéshozói hatáskörrel – ekképpen közhatalmi pozícióból – a magánszemély fölé magasodó bíróságok szerepelnek.

Amennyiben – szűkítve vizsgálódásaink fókuszát – csupán a témánk szempontjából jelentős ítélkezési tevékenységet a közhatalom gyakorlásakénti minőségében szemléljük, a tevékenység közhatalmi mibenlétének értékelését illetően két alapvető értelmezési doktrína kerül látóterünkbe. Az egyik a montesquieu-i modell, amely alapján a bíró kizárólag a „törvény szája”, és mint ilyen, az egzakt jogalkalmazáson kívül többet nem tehet, mert az már jogértelmezés, és az számára tilos, a másik az angolszász irányzat, amely szerint a két cselekvési mechanizmus – jogalkalmazás és értelmezés – nem választható el egymástól.

Az ítélkezési tevékenység eltérő minőségben történő értékeléséből nyilvánvalóan a tevékenységi formáért viselendő felelősség vonatkozásában is mutatkozik differencia. A sztrikt jogalkalmazást preferáló modellben a felelősség enyhébben ítélendő meg, míg az utóbbi nézet – tekintve, hogy eszerint a bíró többet tesz pusztán jogszolgáltatásnál, számos további, érdek- és jogérvényesítő feladata van – ezek a többlethatáskörök elvi elismerésükkel azonnali szigorúbb felelősséget is generálnak a közhatalmi státuszból a magánfelek felé tornyosuló bírói hatalom vonatkozásában.

Úgy véljük, hogy a társadalmi berendezkedésben a vitatott jogviszonyok végleges lezárásának igényét biztosító, egyben a közhatalom nevében fellépő hatalmasságok közül éppen ezen ismérvek mentén érdemelnek kiemelt figyelmet a bíróságok, mint potenciális károkozók. A döntéseiknek ugyanis éppen a nyitott jogkérdések felszámolását kell eredményezniük, amelyek mentén a bíróságok hatalmának alárendelt magánfelek nem tudtak más, esetlegesen jogon kívüli megoldást találni. A bírósági jogkörben okozott károkat a közhatalmi szervek okozta károkozások halmazából az igazságszolgáltatásnak a többi hatalmi

¹³ Az Alkotmánybíróság több ízben deklarálta a normavilágosság követelményét, miszerint a világos, érthető és megfelelően értelmezhető normatartalom alkotmányos követelmény, és amely megköveteli, hogy a jogszabály szövege felismerhető normatartalmat hordozzon, vö. 26/1992. (IV.30.) AB határozat

ághoz képest számos és jelentős megkülönböztető ismérvei emelik ki, és emiatt tart számot különös módon figyelmünkre. A dolgozatban érvényesített szempont szerint nem elfogadható a bírói gyakorlat azon attitűdje, amellyel igyekszik távol tartani a polgári jogi felelősséget az állami aktusoktól, ezen közjogi immunitásnak álláspontunk szerint nincsenek ma már alkotmányos alapjai.

A fent kifejtettekből fakadóan pedig mind a közigazgatás, mind a bírói hatalom vonatkozásában szükség van az állam jogi szabályozás által megvalósítható kontrolljára, ami ezen szervek kárfelelősségének deklarálásában és megállapíthatósága feltételeinek szabályozásában áll. E körben szintén további kérdések merülnek fel akkor, ha azt vesszük számba, hogy a közigazgatás, mint a végrehajtó hatalom téves, helytelen – de leginkább jogellenes – döntései felett a bírói hatalom kontrollja érvényesül, azonban ezt a garanciális jellegű jogvédelmi biztonsági hálót a bíróságok döntéseivel szemben nem találjuk. Hazánk jelenkori megoldása – amely a bírói hatalom önkontrollján alapszik – alapjaiban ellentétben áll azzal a montesquieu-i gondolattal, miszerint ez a kontroll csakis egy másik hatalomtól várható el, s ekképpen veti fel a vázolt konstrukció az ősi kérdést: *quis custodiet ipsos custodes?*

IX./ Nem csupán az igazságszolgáltatás területén, de minden releváns közigazgatási döntéshozó szervezet esetében alkotmányos jelentőségét tekintve a jogalkalmazásért kiemelkedik a jogértelmezési tévedések kategóriája, amelynek enyhe megítélése a bírósági professzionális jogalkalmazásban talán a legkevésbé indokolható. A bíróságok tipikus károkozó magatartása a jogértelmezési tévedéseket megvalósító ítélelhozatal által okozott kár, amelyek során a judikatúra által következetesen érvényesített kritérium a súlyos jogsértés.

A jogalkalmazásért viselendő kárfelelősséget illetően a fentiekben kifejtettek fényében tehát álláspontunk szerint a hivatalos minőségben történő cselekvés alkotmányosan magasabb elvárhatóságot indukálna. A gyakorlat azonban – a dolgozatban bemutatottak szerint hazánkban és nemzetközi vonatkozásban is – éppen az immunitás felé mutató módon meglehetősen szűkíti a felelősség alkalmazását. A legjelentősebb tényező ebben a kérdésben a következetesen alkalmazott súlyos jogsértés-doktrína, amely alapján csak a kirívó jogsértések alapoznak meg kárfelelősséget a közhatalommal bíró károkozók esetében. A kárfelelősség érvényesítésének gátat szabó súlyos jogsértés-doktrína felfogható egyfelől az immunitás felé mutató joggyakorlat eklatáns példájának, másfelől azonban vélhetően nem járható út a bírói enyhe fokú gondatlanságból fakadó tévedései esetén parttalan felelősségre vonásnak utat

engedni. Ahogyan azt az Alkotmánybíróság határozatában¹⁴ kiemelte, a tévedhetetlenség nem elvárható, s annak ellenére, hogy a bemutatott jogfejlődéssel a közhatalom nevében eljáró személy vétkessége felől elindult a felrőhatóság értékelése a szervei felrőhatóság felé – elképzelhető, hogy a bíróság téves határozata ellenére a bíróság tevékenysége a felrőhatóságon belül marad.

Hazánkban állandósult bírói gyakorlatnak tekinthető, miszerint sem abban az esetben, ha az államigazgatási határozat, sem abban, ha a bíróságok ítélete utólag tévesnek bizonyul, a tévedés ténye önmagában nem elegendő az eljáró bíró vagy a jogalkalmazó köztisztviselő vétkességének megállapításához. Mindezzel kapcsolatban azonban a dolgozatban bemutatottak szerint azon elvet is kimunkálták az eljáró bíróságok, hogy a téves jogértelmezésen alapuló határozat csak akkor vált ki kárfelelősséget, ha nyilvánvaló és kirívó a jogsértés, érvényesítve ezzel a judikatúrában a súlyos jogsértés-doktrínát, amely joggyakorlatot az új Ptk. törvényi rangra kívánja emelni az egyedi ügyben hozott határozatok vonatkozásában.¹⁵

Álláspontunk szerint az egyedi határozatokkal okozott károkért a kizárólag súlyos jogsértésekért vállalt állami kárfelelősség törvényi rögzítése esetén – mintegy ennek ellentételezésekként – annak kimondása is szükséges, hogy azonban amennyiben a jogsértés megfelelően súlyos, úgy a kárfelelősség többé nem tehető függővé sem a közhatalom képviseletében eljáró személy, sem a szerv felrőhatóságától – ugyanis a súlyos jogsértés-doktrína és a felrőhatósághoz kötött felelősség együttes alkalmazása tulajdonképpen ellehetetleníti a kárfelelősség érvényesítését.

Fontos szempont e körben, hogy ez a jogalkalmazási trend állna összhangban az Európai Unió Bíróságának hasonló kárfelelősségi tényállások során alkalmazott joggyakorlatával.¹⁶

Mindemellett a témával kapcsolatban jogalkalmazásnak további támpontot adhatna bizonyos kivételek rögzítése a törvényben – azon kivételek felsorolása tehát, amelyek esetén a jogsértés súlyossága nem vizsgálható, a károkozó cselekmény tehát mindenképpen a

¹⁴ 9/1992. (I.30.) AB határozat

¹⁵ Új Ptk. 5:610 § (2) bekezdése

¹⁶ Vö. Dillenkoffer-ügy, amelyben rögzítette az Európai Bíróság, hogy nincs helye a szubjektív feltételek vizsgálatának, ha a jogsértés „megfelelően súlyos” volt, bővebben lásd: Kecskés László: Új irányok az állami kárfelelősségmegítélésében az Európai Bíróság joggyakorlatában, In.: Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére. (szerk. Tóth Mihály, Herke Csongor) Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2001.

felróhatóság körén belül marad. A felróhatóság megállapításához a magyar joggyakorlat megköveteli a mérlegelési jogkör hiányát, miszerint általában nem tekinti a felróhatóság körén kívül esőnek a bíróság azon tévedését, melyet mérlegelési jogkörének hiányában és a jogszabály egyértelmű rendelkezésének megsértésével okozott. Ahhoz, hogy a szabályozás teljeskörű normatív tartalmat hordozzon, a kivétel kivételeként rögzíteni szükséges azt is, hogy egyes rendkívüli esetekben – a súlyos jogsértés kritériumához visszatérve – a kirívóan okszerűtlen mérlegelés mégiscsak okot adhat a kárfelelősség megállapítására – ahogy azt a hazai ítélkezési gyakorlat már évek óta érvényesíti e körben.

A bírói tévedéseknek a gyakorlatban viszonylag gyakran felmerülő esetköre a bizonyítékok téves mérlegelésének kérdése – amelyet a bírói függetlenséggel való szoros összefüggései okán emelnénk ki. Ugyanakkor a magunk részéről úgy véljük, hogy a bírósági ítéletek esetében szükséges újabb kivételt tenni, tekintve, hogy az igazságszolgáltatásban amúgy is jellemző a diszkréció, de ugyanígy jellemző a bizonyítékok mérlegelése is, viszont a hazai joggyakorlat is úgy látja, hogy kirívóan okszerűtlen mérlegelés esetén már nem lehet szó a felróhatóság körén kívül történő megítélésről.

X./ A jogalkalmazó szervek téves jogértelmezésével okozott károk elbírálásához érdemben tartozik annak a dolgozatban bemutatottak szerint a hazai ítélkezési gyakorlat által következetesen követett elvnek az érvényesülése, miszerint a kártérítési per bírósága semmilyen körülmények között nem vizsgálhatja az alapügyben hozott határozat jogalapját, így a kártérítési ügy semmilyen szín alatt nem fordulhat át az alapügy felülvizsgálatába. Ezt a gyakorlatot alapvetően az az elméleti álláspont indukálja, miszerint a felelősség a bírói függetlenség védelme érdekében nem kötődhet egy ítélet tartalmilag helyes vagy helytelen voltaához sem a büntetőjogi-, sem a fegyelmi-, sem a kárfelelősség területén, mivel ez végeredményben a jogi álláspontért való felelősség megállapításával a bíró felelősségét egy magasabb fokú bíróság jogi álláspontjához kötné; ugyanakkor a bírói függetlenség védelme nem vezethet oda egy jogállamban, hogy az állam ne térítené meg azt a kárt, amelyet bírósági harmadik feleknek okoztak.¹⁷

Amennyiben azonban a kártérítés bírósága elhatárolódik az alapügyben történt jogértelmezés-jogalkalmazás helyességének megítélésétől, úgy elvesz a kárfelelősségi premisszák négyesfogatából a jogellenesség kritériuma. A vázolt ördögi kör azonban csak

¹⁷ Herbert Küpper: A bíróságok feladatai és függetlenségük, In: Jakab András: Az Alkotmány kommentárja, Századvég Kiadó, Budapest, 2009., 1818-1822.

elméletben létező, hiszen a joggyakorlat elejét veszi a hasonlatos szituációk kialakulásának azzal, hogy eleve deklarálja, miszerint a kártérítési igényt elbíráló bíróság nem válhat egy újabb quasi jogorvoslati fórummá – a joggyakorlat oldaláról pedig tény, hogy hazánkban a bíróságok ellen benyújtott kártérítési keresetek mintegy 80%-át utasítják el ezen hivatkozási alapon.

Hazai szabályozásunk várható irányait szem előtt tartva álláspontunk szerint kérdéses, hogy e körben meddig tartható az immár kodifikációs igényeket is indukáló, a legfőbb bírói szervek következetesen érvényesített álláspontja, miszerint a bírósági jogkörben okozott kár megtérítéséért síkra szálló felperes nem jelölheti meg a saját ügyében hozott ítélet érdemi tartalmát, mivelhogy a kártérítési per bírósága azt a jogerő és az ítélt dolog elvére való tekintettel nem vizsgálhatja felül, nem állapíthatja ugyanis meg annak jogellenességét. Mindennek gyakorlati lecsapódásaként azonban praktikusán a gyakorlatban ellehetetlenülnek azok a keresetek, amelyekben a felek nem tudnak eljárásjogi jogsértést kimutatni, „csupán” az anyagi jog szabályait sértette meg a károkozó bíróság.

Még inkább elgondolkodtató az kárigények jogalapját tovább szűkítő joggyakorlat, amely szerint csak azok az eljárásjogi jogalkalmazások vezethetnek a kárfelelősség megállapítására, amelyek az ítélet érdemi tartalmától elkülönülnek, ergo azok az eljárásjogi jogszabálysértések nem adnak alapot kártérítési igény érvényesítésére, amelyek az ítélet tartalmától elválaszthatatlanok¹⁸ - az pedig, hogy mi az az eljárásjogi elem, amely az ítélet érdemi tartamához tartozik és mi az, ami nem, ismét csak bírói mérlegelés kérdése, amely a dolgozatban bemutatottak alapján megállapíthatóan inkább az immunitás felé húz, mint a felelősségi tényállások irányába.

Tekintve továbbá, hogy az anyagi jogi jogszabályok megsértésére ténybeli, illetve jogi kérdésben kerülhet sor - de facto helytelenül állapíthatja meg a tényállást, rosszul ítélni meg a bizonyítékokat, tévesen mérlegelhet a tények között, de iure pedig vagy jog a jogszabályok helytelen, téves, pontatlan alkalmazásával, vagy egyenesen a nem adekvát jogszabály alkalmazásával lehet kárt okozni – az biztosra vehető, hogy ezek mindenféleképpen az ítélet érdemi tartalmában öltenek testet, ott jelennek meg – ezzel az ördögi kör bezárult.

Alkotmánybíróságunk több határozatában¹⁹ is foglalkozott a bírósági jogkörben

¹⁸ BH 2003.65.

¹⁹ 339/B/1993. AB határozat, 607/D/2003. AB határozat

okozott kárért való felelősség ezen kérdésével, ezek között tárgyalt a fenti problematikát is, miszerint amellett, hogy a határozatok kötelező jellegét a jogerő biztosítja, amely kizárja, hogy az adott felek vagy jogutódaik között ugyanazon jog iránt, azonos tényállás mellett az eredetileg perbe vitt jogviszony újra vitássá tehető legyen, és amelynek tiszteletben tartása a jogrend egészének biztonságát szolgálja,²⁰ azt is kiemelte, hogy sem a jogerő, sem az ítéletek kötelező volta nem jelenti azt, hogy az alapeljárásban részt vett fél el lenne zárva attól, hogy kártérítés iránt folyamodjon, a jogerő csak azt zárja ki, hogy az alapperben hozott határozat újra vitássá legyen tehető – annak viszont nincsen akadály, hogy a kárigényt elbíráló bíróság az alapperben hozott határozat tekintetében megállapítsa a jogellenességet, mint a kártérítés egyik feltételét, ugyanakkor azt valóban nem teszi lehetővé, hogy a jogellenesség megállapítása folytán az alapperben hozott határozatot a kártérítési keresetet elbíráló bíróság megváltoztassa vagy hatályon kívül helyezze.²¹

A következmények beláthatatlansága és a gyakorlat parttalanná válása okán azonban elhamarkodott lenne kijelenteni, hogy a jogerő elvét feltörve újra felülvizsgálhatóvá kell tennie a szabályozásnak az akár jogellenes ítéletet. Így a fentiek fényében egy differenciált szemléletű szabályozást tartunk elképzelhetőnek – amely elsősorban bizonyos tipikus károkozó magatartásokat megjelölve a főszabály alóli kivételként megállapíthatóvá teszi a felelősséget -, és amely érvényesíti a károsulti érdekeket, azonban nem kérdőjelezi meg az igazságszolgáltatás működéséhez elengedhetetlen anyagi jogerő jogintézményét; de lehetővé teszi a jogellenesség megállapítását. A törvényi rögzítés álláspontunk szerint mindenképp az ítélkezési gyakorlat kiterjesztő értelmezésének venné elejét az ítélet tartalmának egészére – az abban foglalt minden megállapításra, intézkedésre -, amely teljes mértékben ellehetetleníti a jogellenes magatartás megállapítását, amely nem lehet jogpolitikai cél egy demokratikus jogállamban.

XI./ Amellett, hogy a károk teljes körű reparációja nyilvánvalóan egy sor károkozósi forma esetében praktikusán lehetetlen, arra feltétlenül törekedni kell – ez a probléma pedig természetesen csúcsosodik ki olyan problematikus jogterületek találkozásakor, ahol egyfelől eleve önellentmondással küzdő jogintézmények – mint például a nem vagyoni kártérítés -, másfelől a határozatlanságuk okán jogbizonytalanság veszélyét magukban hordozó jogi tényezők – például a tisztességes eljárás, ezen belül pedig a perek ésszerű időtartamon belül történő befejezéséhez fűződő jog – adnak közös metszetet.

²⁰ 9/1992. (I. 30.) AB határozat

²¹ 770/D/2000. AB határozat

Amennyiben ezek a nehezen megítélhető jogi tények kiegészülnek a korábbiakban fejtegetett közhatalmi státusból fakadó elemekkel is –, és olyan konkrét esetekkel találja szembe magát a jogalkalmazó, amelyekben a tisztességes eljáráshoz való jog megsértésével vagy egy ésszerűtlenül hosszadalmas peres eljárással immateriális károkat okoztak a közhatalmi szervek –, a szándékoltnak és elkerülhetetlen módon határozatlan jogi fogalmak mentén a kárfelelősség megállapítása körében tendenciózusan – hazai és nemzetközi joggyakorlat vonatkozásában is – az immunitás felé történő eltolódást eredményező tendenciát követhetünk nyomon.

Álláspontunk szerint nem nyújt kellő megoldást a polgári perrendtartásuk hatályos megoldása – amely alapjogi sérelemre hivatkozással ad lehetőséget méltányos elégtétel követelésére –, de az új polgári jogi kódex által bevezetni tervezett sérelemdíj jogintézményét sem tartjuk kívánatos megoldásnak. Álláspontunk szerint a hatályos szabályozás és a polgári törvénykönyv megszületése óta eltelt időben kiforrott ítélkezési gyakorlat szükséges és elégséges iránymutatást ad arra vonatkozólag, hogy a teljes – vagyoni és nem vagyoni – kárt meg kell téríteni. Nem osztjuk azon nézeteket sem, melyek a sérelemdíj bevezetésének előnyét abban látják, hogy e körben a bíróságok nem követelik meg a hátrány bizonyítását a károsulttól, úgy véljük, hogy elégséges lenne rögzíteni a nem vagyoni károk érvényesíthetőségének feltételeit a törvényben.

Nem értünk egyet az új Ptk. azon rendelkezésével sem, amely a hivatkozott alapjogok megsértéséért való helytállási kötelezettséget a személyiségi jogi rendelkezések között helyezné el, ugyanis álláspontunk szerint a bíróságok tisztességtelen eljárásával, illetőleg a perek ésszerűtlenül hosszadalmas időtartamával okozott károk nem kizárólag immateriális jellegűek lehetnek, ezért a rendszertani áthelyezés a deliktuális joganyagból nem adekvát.²² A magunk részéről úgy értékeljük, hogy mind a tisztességes eljáráshoz való jog, mind azt ésszerű pertartamhoz való jog alapvetően eljárási jogok, az új Alaptörvény fényénél esetlegesen alapjogok, de kifejezetten nem személyiségi jogok, ami az elhelyezést indokolná.

XII./ Amellett, hogy a bírói jogalkalmazásban – annak a felelősségi premisszák, és különösen a felróhatósági kritérium szemszögéből történő nehézkes megítélése okán – különös figyelmet érdemelnek a téves jogértelmezéssel okozható károk és a testületi

²² Erre utal az új Ptk. azon rendelkezése is, miszerint a sérelemdíj mellett kártérítést is a lehetséges jogkövetkezmények között határoz meg, illetve az is ezen jogok kívülállását mutatja, hogy ezen jogsértések esetére kizárja az objektív alapon álló polgári jogi igények alkalmazását.

döntésekért viselendő kárfelelősség egyes kérdései, amelyekre kitér, a jelen munka nagy érdeklődéssel fordul – a téma nemzetközi jogi színtereken való aktualitására, valamint az ebből adódó európai és hazai judikatúrára gyakorolt hatásokra, és nem utolsósorban annak előfordulási gyakoriságára való tekintettel – a tisztességes eljáráshoz fűződő jognak, azon belül pedig az ésszerű pertartamnak a kérdései felé. E körben kiemelt jelentőséget tulajdonít a hazánkat nagyrészt elmarasztaló ítéletekkel sújtó strasbourgi és a témát – tekintve az elsődleges közösségi jogfejlődés alapjogvédelmi tendenciáit – egyre többször lobogójára tűző luxemburgi joggyakorlatnak.

A tisztességes eljárás és a perek ésszerű időtartama egymás fogalmi reciprokai; a tisztességes eljárás fogalmi körén belül ugyan fontos elem az ésszerű pertartam, de vannak nála nagyobb jelentőséggel latba eső tényezők – az ésszerű időtartam körében vizsgálódva pedig a tisztességesség követelménye szintén hátrébb lép a lényegi elemek sorában, de mindenképp jelen van. A két fogalom tehát egymással szoros kölcsönhatásban lévő tényezők az alábbiak szerint; a tisztességes eljárás fogalmi körébe egyrészt beletartozik – más együtttható tényezőkkel együtt – az ésszerű pertartam is, azonban amennyiben a per időtartama ésszerűtlenül hosszadalmas, úgy hiába tisztességes az eljárás minden egyéb vonatkozásban, a jogérvényesítő fél nem fogja tudni a peres eljárásban érvényesített és egy esetlegesen jogerős ítélettel biztosított jogát a valóságban végrehajtani. A papírforma szerint tehát tisztességes eljárás keretében tett jogszolgáltatás így válik végülis az igazságszolgáltatás akadályává.

A szabályozás jövőbeli kívánatos iránya nem térképezhető fel a tisztességes és ésszerűségi kritériumok definiálása nélkül, amelyre a vonatkozó nemzetközi joggyakorlat alapján jelen munka szintén kísérletet tesz. A hazai szabályozás várható tendenciáit tekintve pedig természetesen nem hagyható figyelmen kívül a ma már több, mint egy évtizedes polgári jogi rekodifikációs folyamat, amely reményeink szerint helyes irányba tereli a hatályos szabályozást és megszünteti annak túl régóta fennálló anomáliáit.

Európai viszonylatban a perek ésszerű időn belül történő befejezéséhez fűződő jogot, egyfelől mint a tisztességes eljáráshoz fűződő jog egyik elemét, másrészről mint a bírósági hatékony jogérvényesítés egyik előfeltételét már a XX. század derekán született nemzetközi dokumentumok rögzítették, a strasbourgi joggyakorlat feldolgozása mellett azonban fontos elméleti szerepet kell tulajdonítani az Európa Tanács égisze alatt működő Miniszteri Bizottságnak is. Tekintettel azonban arra, hogy a Római Szerződés kizárólag hagyományos

nemzetközi szerződésként működhet, s az Emberi Jogi Bíróságnak alapvetően nincs kompetenciája arra, hogy a részes államok belső jogalkotására vonatkozóan kötelező előírányzatokkal éljen, így alapvetően megállapító - és nem elmarasztaló - ítéleteket hoz. Ezekben az ítéletekben még abban az esetben sem kötelezheti a részes államot belső jogának az Egyezményhez való igazítására, ha megállapította a jogsértést; így voltaképpen a részes államra bízta, hogy miként ülteti át a konzekvenciákat jogrendjébe. Ugyanakkor ezzel más irányt mutató tendenciaként a bírói kikényszeríthetőség a legutóbbi módosítások tükrében nagyobb súllyal esik latba, tekintve, hogy a dokumentum újabb kiegészítései a tagállami végrehajtás elmaradása esetére tartalmaznak rendelkezéseket, amely által hatékonyabbá vált a kikényszerítő mechanizmus.

A közösségi és az emberi jogi joggyakorlatot összevetve kezdetben szembetűnő volt az eltérés a tisztességes eljárás és az ésszerű időtartam megítélését illetően – tekintve, hogy a strasbourgi gyakorlat kiterjedt és fundamentális kérdésként kezeli és definiálja az alapjogot, míg az uniós bírói gyakorlat csak érintőlegesen szentelt figyelmet az igazságszolgáltatással kapcsolatos alapjogoknak –, azonban ez a tendencia jelentősen megváltozott.

A közösségi jogrendet illetően az elsődleges jogforrások alapvetően nem tartalmazták a tisztességes eljáráshoz vagy az ésszerű időn belül való döntéshozatalhoz való jogot, ami teljes összhangban állt a kizárólagosan a gazdasági integrációs célzatú közösségi szemlélettel. Az egyre inkább az alapjogvédelem irányába forduló Európai Bírósági joggyakorlatot azonban nemsokára követte a közösségi írott jog is, és ezen folyamat kiteljesedéseként az utóbbi évek történései mentén tanúi lehetünk a két jogvédelmi rendszer közeledésének, sőt, bizonyos értelemben azok egyesülésének is. A jelen munkában bemutatott jogfejlődési tendenciát tekintve megállapítható, hogy az írott közösségi jog csak a joggyakorlat megszilárdulását követően zárkózott fel a joggyakorlathoz – egy, a kontinentális jogcsalád Európájában kissé idegennek tűnő fejlődési ívet mutatva – amelyben a Közösségek elsődleges jogforrásai olybá tűnik, a közösségi bíraskodást mintegy joggyakorlati pajzsként tartva maguk előtt fejlődnek, provokálva a tagállamok állásfoglalásait. Mindehhez az is hozzájárul, hogy a közösségi bíróságokon ítélkezőknek talán nagyobb bátorságuk van a közösségi jog – akár kiterjesztő – érvényesítésére és értelmezésére, mint az Unió politikai vezetésének, és talán a szabályozási cél is könnyebben érhető el ezen az úton haladva, mint a tagállamok közötti sokoldalú és hosszadalmas procedúrákkal terhelt egyeztetések révén.

Összességében azonban minden, az értekezésben bemutatott, az európai jogi színtereken felmerülő jogvitában egységesnek tekinthető azon jogalkalmazási attitűd és joggyakorlati megközelítés, miszerint a peres eljárások számának és a bíróságok munkaterhének növekedése, és ezek következményeként a perek időbeli elhúzódása számos tényező együtthatásának eredménye. Ezen tényezőknek a megítélés szempontjából azonban nem szükséges együttesen teljesülniük, hiszen amennyiben az eljárás időtartama legalább egy körülmény alapján indokolt, az már önmagában alkalmas egy első látásra túl hosszúnak tűnő időtartam igazolására.

Mára elmondható, hogy a strasbourgi és a luxembourgi szervek az állami – részes állam oldalán felmerülő vagy tagállami – kárfelelősségi premisszák megítélésében is – hasonló értelmezési doktrínák mentén működnek; ezek az egyezőségek látványos módon egyfelől az okozati összefüggés közvetlenségi fokozatának szélsőséges értelmezésében, másfelől a felróhatóság körében érvényesülő súlyos jogsértés-doktrínában érhetőek tetten.

XIII./ A tisztességes eljárás összetevői közül álláspontunk szerint a perek ésszerűtlenül hosszadalmas időtartamát az a veszély emeli ki a további elemek sorából, amelyet a polgári perek esetében a végrehajthatatlanság idővel egyre növekvő esélye jelent. Ez akár a tökéletesen működő igazságszolgáltatási gépezet érdemben vitathatatlan munkáját teheti semmissé a gyakorlatban – közvetlenül sérül az egyén jogérvényesítési lehetősége, amely által maga az állam sem tesz eleget annak a közhatalmi státuszából fakadó kívánalomnak, miszerint a jogalkotás mellé az állam kényszerítő ereje is társul, s végső soron a következmények az igazságszolgáltatás hatékonyságát kérdőjelezzik meg.

Az eljárás gyorsítását célzó intézkedések feltérképezése és bevezetése – ahogy azt az utóbbi évtizedekben nyomon követhettük – elsősorban eljárásjogi rendelkezésekben jelentkeztek. Közülük egyesek közvetlenül hatnak az eljárás határidejére – ilyeneknek tekinthetők például a szűkebb határidők -, míg mások közvetve fejthetik ki hatásukat akár az eljárás gyorsítása, akár a végrehajthatóság érdekében – mint például egyes ideiglenes intézkedések lehetőségének megteremtése, infrastrukturális hiányosságok pótlása a bíróságokon, a bíróvá válás feltételeinek szigorítása, a szakmai képzés biztosítása, a minősítési rendszer reformja, a jogegység hatékonyabb biztosítása.

XIV./ A kutatási munkálatok során több vonatkozásban is találkoztunk olyan, jogon kívüli tényezőkkel, amelyekből fakadó problematika feloldására nem látjuk alkalmasnak a jogi szabályozást. Ilyen az, az új Ptk. bevezetéséig mindenképpen eldöntendő kérdés, hogy ki lesz a kárkeresetekben megjelölt helyállásra kötelezett fél, tekintve, hogy az az állam szempontjából talán nem is igazán releváns – az állam vagy a képviselőjében eljáró szerv költségvetése egy forrásból ered: a közpénzekből. Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás alrendszereiben azonban nehéz elképzelni, hogy ennek ne lennének a joghatásoktól, vagy éppenséggel azok hiányától függő következményei. Mindehhez pedig hozzáadódik a személyes felelősség kérdésköre. Amellett tehát, hogy nem irreleváns az egyes szervek költségvetési relációiban sem, de még kevésbé az adott ügyben eljáró bíró számára, hogy milyen szinten mutatkozik majd a fizetési kötelezettség, ebből a szempontból nem biztos, hogy a magasabb szinten realizálódó költségek nagyobb óvatosságra intenek az eljáró bírót. Itt ugyanis a személyes érintettség talán már nem olyan nyilvánvalóan mutatkozik meg, mintha az adott bíróságnak kellene helytállnia.

További jogon kívüli megoldások szükségességének igényét fedezhetjük fel továbbá, ha – abból kiindulva, hogy a perek időbeli elhúzódása ellen tehet egyrészt a fél és más perbeli résztvevő a jogkövető magatartással és jóhiszemű pervitellel, másrészt a bíró az eljárási szabályok betartásával, harmadrészt a bíróság az igazgatási hatáskörökön keresztül, végül az állam az előző tényezőket érintő jogalkotáson keresztül – eljutunk odáig, hogy a jogalkotás nem mindenható. Sajnálatos módon témánkat illetően magunk is arra a következtetésre jutottunk, hogy arányait tekintve jelentős a jogi szabályozással nem befolyásolható tényezők hatása a perek időtartamára – ilyen a joggal való visszaélés, annak elnehezült bizonyítása, így sok esetben szinte ellehetetlenült szankcionálása. Ezek a tényezők azonban már inkább az igazságszolgáltatási elvek érvényesülésének társadalmi garanciáit érintő jogszociológiai szempontok felé vezetnek el.

IV. A Tézisekben felhasznált irodalom jegyzéke

Beck Salamon: Államigazgatás és igazságszolgáltatás, Jogtudományi Közlöny, 1958. 13. évf. 1–2.sz., 19–25.

Cserjés Sándor: A bírói függetlenség, Bírák Lapja, 1993.1.sz., 19–30.

Eörsi Gyula: Tézisek a polgári jogi felelősségről, Állam- és jogtudomány, 1976.2.sz., 185–207.

Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció, Bp., HVG-Orac, 2009.

Kecskés László: Új irányok az állami kárfelelősség megítélésében az Európai Bíróság joggyakorlatában, In.: Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére. (szerk. Tóth Mihály, Herke Csongor) Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2001.

Hans Kelsen: Tiszta jogtan, ELTE Bibó Szakkollégium, Bp., 1988.

Herbert Küpper: A bíróságok feladatai és függetlenségük, In: Jakab András: Az Alkotmány kommentárja, Századvég Kiadó, Budapest, 2009., 1818-1822.

Charles-Louis de S. Montesquieu: A törvények szelleméről, Bp., Osiris, Akadémiai Kiadó, 1962

Petrétei József: Jogszolgáltatás versus igazságszolgáltatás, In: Jog – értékek – erkölcs, Emberi Jogok Magyar Központi Közalapítvány, Bp., 2006, 32. és 34.

Szamel Lajos: Az államigazgatás felelősségi rendszere, Bp., KJK, 1986.

Uttó György: Felelősség a közhatalom gyakorlása során okozott kárért és sérelemért, Bírák Lapja, 2007. 2. sz.

Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Complex, Budapest, 2008.

V. A szerzőnek az értekezés témájában megjelent publikációi

Az állami immunitás és felelősség tendenciái – múlt, jelen, jövő, Jura, 2008. 14. 1.sz. 155–161.

State immunity and state liability in Hungary, Raksti – Police Academy of the Republic of Latvia, Riga, 2009, 138–150.

Felelősség a bírósági jogkörben okozott károkért, Jura, 2009. 15. 1.sz., 7–18.

A peres eljárások ésszerű időtartamának egyes kérdései különös tekintettel a bíróságok kárfelelősségére, PhD Tanulmányok 8., Pécs, 2009, 29–52.

A közhatalmi felelősség kialakulása hazánkban, Jogtörténeti Szemle, 2010. évi 4. sz., 45-55.

A bíróságok kárfelelőssége az ítélezési tevékenységért, mint közhatalomgyakorlásért a közhatalmi felelősség tükrében, Jura, 2010. 2. sz. 7–16.

A közhatalom kárfelelősségéről a felelősségi premisszák szemszögéből – különös tekintettel a felróhatósági kritériumra, Jogtudományi Közöny, 2011. 66. évf., 4. sz., 232-242.

The liability of the Courts for immaterial damages in Hungary, Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Essays of Faculty of Law, University of Pécs, Yearbook 2011., 25-43.

Az állam és a köz kárfelelősségéről a vétkességi elvtől való eltávolodás tükrében, elfogadva Jura, 2011. 1. sz., 151-160.